

NOTAT

18. december 2018

EUROPÆERNE TROR PÅ EU, MEN SAVNER VERDEN AF I GÅR

Kontakt:

Direktør, Bjarke Møller

+45 51 56 19 15

bjm@thinkeuropa.dk

RESUME Europæerne er nostalgikere og længes tilbage til de gode gamle dage, hvor samfundet var mindre kaotisk, og der var bedre styr på tingene. Hele 67 pct. af europæerne mener, at verden plejede at være et bedre sted. Det viser en ny måling foretaget af den tyske tænketank Bertelsmann Stiftung. Fortidslængslen findes især hos mænd med arbejderbaggrund og lavt uddannelsesniveau. Nostalgien står stærkest hos de ældste borgere, men også blandt unge europæere er der et flertal, som mener, at fortiden var bedre end nutiden.

Nostalgien udnyttes effektivt af populistiske protestpartier, der påstår at kunne realisere drømmen om en svunden fortid med simple løsninger på de store udfordringer, som medlemslandene og EU står overfor. Men flere og flere europæere bekymrer sig dog på den anden side over fremgangen for protestpartierne. Samtidig har befolkningerne forestillinger om, hvad der skal til for at gøre fremtiden bedre – og det er bl.a. mere integration på EU-niveau på en lang række områder. Integrationslysten er dog afmålt i lande som Holland, Finland, Storbritannien og Danmark.

Der synes i nogen grad at herske et paradoks, hvor folk er relativt pessimistiske i deres nære liv, f.eks. udtrykt ved at nutidens børn vil få sværere livsbetingelser, end ens egen generation, mens de fleste er optimistiske mht. det europæiske fællesskab og samarbejdets fremtid. Den brede politiske midte kan dog ikke fortsætte med business-as-usual-politik og afskrive nostalgikerne for manglende realisme. Tværtimod er det nødvendigt at udvise betydeligt større lydhørhed over for de underliggende bekymringer og fremtidsforventninger, som borgerne har.

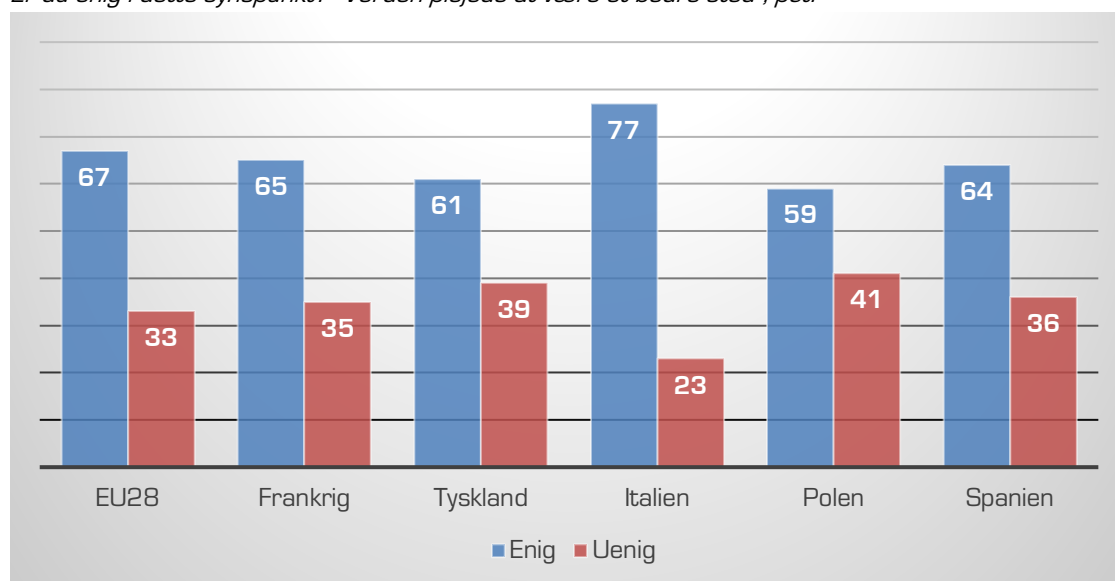
HOVEDKONKLUSIONER:

- Hele 67 pct. af europæerne føler, at verden "plejede at være et bedre sted". Det viser en ny måling foretaget af den tyske tænketank Bertelsmann Stiftung i alle medlemslande.
- Et flertal af europæerne tror, at nutidens børn vil få sværere livsbetingelser end deres egen generation har haft. Det har dog været gældende siden 2006, hvor man begyndte at spørge om dette. Generationspessimismen ligger lidt under niveauet i 2006-2009, hvor den økonomiske krise hærgede.
- Trods en vis fremtidspessimisme på den yngste generations vegne, så har flertallet tiltro til EU og til, at samarbejdet bidrager positivt til deres liv.
- Mere end seks ud af ti borgerne ser optimistisk på EU's fremtid.
- Næsten halvdelen af de europæiske borgere har en frygt for terrorisme og cirka 40 pct. ser migration og forurening som to store udfordringer for det europæiske fællesskab.
- Til trods for bekymringerne erklærer 76 pct. af EU-borgere, at EU-samarbejdet er en garant for stabilitet i en urolig verden.
- 53 pct. af europæerne mener, at globaliseringen udgør en trussel mod deres nationale identitet. Befolkningerne i Danmark og Sverige er mest positive over for globalisering.
- Europæerne, som de er flest, er tilhængere af en fri markedsøkonomi med en stærk social beskyttelse.
- Et stort flertal ønsker at hjælpe borgere i andre EU-lande og andre medlemsstater, der kommer i nød. F.eks. erklærer et flertal i Tyskland sig klar til at hjælpe EU-lande økonomisk, hvis de som f.eks. Grækenland bliver ramt af en dyb krise.

Næste år samles EU's stats- og regeringschefer til topmøde i den rumænske by Sibiu, hvor de skal drøfte Europas fremtid. Men mange europæere længes faktisk tilbage til fortiden. Det viser et studie, som den tyske tænketank Bertelsmann Stiftung har offentliggjort i november. 67 pct. af borgerne i EU28-landene mener, at verden plejede at være et bedre sted. I Italien er det hele 77 pct. *Se figur 1.*

Figur 1: Europæerne længes efter fortiden

Er du enig i dette synspunkt? "Verden plejede at være et bedre sted", pct.

Kilde: Bertelsmann Stiftung, The Power of the Past. How Nostalgia Shapes European Public Opinion, november 2018.

Den tunge dyne af nostalgi, der har ramt det europæiske kontinent, kan muligvis hænge sammen med dybere bekymringer, usikkerhed og angst for fremtiden. Ifølge den psykologiske forskning kan nostalgiske følelser fungere som en intern stabiliseringsmekanisme – en længsel efter en tid, hvor der var mere orden, og livet var mere forudsigeligt.¹ Og den kan blive fremkaldt i perioder med hastige samfundsmæssige forandringer og kriser.

Man bør være forsigtig med at drage forhastede konklusioner. Det er uklart, hvad folk faktisk længes tilbage til, men det er tankevækkende, at 65 pct. eller flere af borgerne over 26 år, føler nostalgi. Det er ikke kun de ældste borgere, der har en nostalgisk grundstemning. Hænger det sammen med, at det europæiske kontinent har været igennem en række alvorlige kriser fra finanskrisen til migrationskrisen

¹ Bertelsmann Stiftung, The Power of the Past. How Nostalgia Shapes European Public Opinion, november 2018. https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSst/Publikationen/GrauePublikationen/eupinions_Nostalgia.pdf.

og siden Brexit i Storbritannien, der overskygger troen på fremtiden? På den globale scene kan europæerne heller ikke længere føle sig sikre på den atlantiske alliance med USA, efter at Donald Trump som præsident er begyndt at udfordre den internationale retsorden og trække USA ud af internationale aftaler, som USA ellers havde forpligtet sig på.

I november offentliggjorde Eurobarometer en undersøgelse af "Europas fremtid". Den viser, at 55 pct. af europæerne tror, at nutidens børn vil få det sværere i livet, end de adspurgte selv har haft. Kun 17 pct. tror, at børnenes liv vil blive lettere.² I Frankrig er det hele 77 pct. af borgerne, der tror, at børnenes liv vil blive sværere. Denne generationspessimisme har dog været gældende siden 2006, hvor Eurobarometer første gang stillede spørgsmålet, og pessimismen ligger stadig lavere end niveauet under den økonomiske krise 2006-2009.³

Det er dog ikke, fordi borgerne synes, at græsset er grønnere i andre dele af verden. De fleste europæere mener nemlig stadig, at livskvaliteten er bedre i EU end i USA, Japan, Kina og Rusland. For dem at se er det europæiske fællesskab bedre til at sikre fred, social lighed og solidaritet, tage vare på natur og miljø samt at sikre ytringsfrihed, og EU scorer lidt højere på tolerance og åbenhed end de andre nævnte stormagter i undersøgelsen. 76 pct. erklærer sig også enige i, at Den Europæiske Union er et sted af "stabilitet i en urolig verden."

Til trods for europæernes pessimistiske syn på deres børns fremtid, er europæerne relativt optimistiske i synet på EU's fremtid. 54 pct. er rimelig optimistiske, og 7 pct. er meget optimistiske mht. EU's fremtid, hvorfor der samlet set er flere optimister end pessimister, der udgør omkring en tredjedel.

Kun irerne er mere optimistiske end danskerne mht. EU's fremtid. 77 pct. af danskerne er optimister, mens hele 88 pct. af irerne er optimister. Den irske EU-optimisme kan hænge sammen med, at Irland som led i Brexit-forhandlingerne ser en genfortryllelse af det europæiske samarbejde, hvor Irland for første gang har mere suverænitet og mere magt end sin store nabo, Storbritannien. De mest pessimistiske er grækerne, der har været igennem en langvarig økonomisk og finansiel krise og er blevet udsat for skrappe sparekrav fra EU og IMF. Kun 41 pct. af grækerne ser positivt på EU's fremtid, mens 56 pct. ser pessimistisk på den. I Frankrig er vælgerbefolkningen splittet midt over, hvilket understreger de udfordringer, som præsident Emmanuel Macron står overfor. Ser man på tværs af EU28 er borgerne

---

² Future of Europe, Special Eurobarometer 479, s.71, nov. 2018. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2217>

³ Europeans and the Future of Europe, Standard Eurobarometer 89, Report, s. 37, forår 2018.

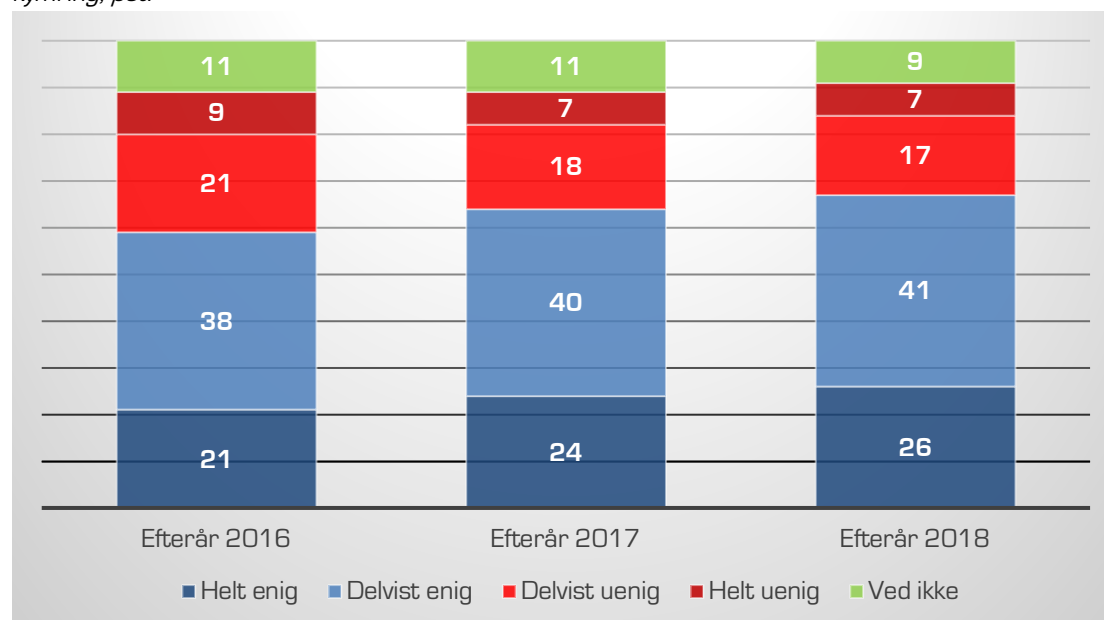
især bekymrede for terrorattentater (52 pct.), dårlig håndtering af immigration (42 pct.), forurening (41 pct.), politisk ekstremisme (39 pct.) og uenighed mellem medlemslandene (35 pct.), der er de fem topscorere på en længere liste med fjorten forskellige "risici/trusler mod Den Europæiske Union i de kommende år".⁴

Nostalgi som politisk motor

Folk fornemmer, at den gamle politiske orden er i opbrud, men den nye har på den anden side endnu ikke manifesteret sig endnu. Den politiske turbulens er stor, i flere lande er populistiske protestpartier kommet til magten, og de gamle etablerede magtbærende partier har mistet terræn. Hele 67 pct. af europæerne siger ifølge Eurobarometers undersøgelse, at de er bekymrede over "fremvæksten for politiske partier, der protesterer imod de traditionelle politiske eliter i forskellige europæiske lande".⁵ I toppen ligger Tyskland, hvor hele 78 pct. af tyskerne er bekymrede over protestpartiernes fremmarch. Det indikerer, at det højreradikale nationalistparti, AfD, måske har begrænsede vækstmuligheder, fordi de repræsenterer en udvikling, som det store flertal tager afstand fra.

Figur 2: Flere bekymrer sig over protestpartiers fremgang

I hvilket omfang er du enig eller uenig med følgende udtalelse: "Fremvæksten af politiske partier, der protesterer imod de traditionelle politiske eliter i forskellige europæiske lande, giver anledning til bekymring, pct.

Kilde: Eurobarometer, Future of Europe, Special Eurobarometer 479, november 2018.

⁴ Bertelsmann Stiftung, The Power of the Past. How Nostalgia Shapes European Public Opinion, sd. 5, november 2018.

⁵ Future of Europe, Special Eurobarometer 479, s. 69, nov. 2018.

Årsagerne til disse partiers fremvækst kan være flere. Isabel Hoffmann og Catherine de Vries, der står bag Bertelsmann Stiftungs undersøgelse, argumenterer for, at ikke mindst de nye populistiske protestpartier på den yderste højre- og venstrefløj været succesfulde med at skabe en anti-establishment diskurs, imod eliten, hvor de begræder samfundets forfald fra "den gyldne æra". Deres vælgere længes tilbage til en enklere fortid, der (i nutidens skær) var mere overskuelig, og hvor livet var mere forudsigeligt.⁶

Ifølge Hoffmann og Vries er det især partier på det yderste højre, som er lykkedes med at "skabe en anti-establishment diskurs gennem en retorik, der fremhæver 'den gyldne tidsalders forfald' og ved at fremsætte forslag, der skaber nye skel og er baseret på favorisering af (den nationale, red.) inde-gruppe og etnocentrisme."⁷

Disse politikere hævder, at deres politik vil bekæmpe samfundets angivelige forfaldsproces. Donald Trump førte sin kampagne på sloganet "*Make America Great Again*", Brexit-tilhængere førte kampagne på "*Take back control*" og Marine le Pen førte i 2017 sin præsidentkampagne på et opgør med det, hun kaldte for en "ukontrolleret globalisering", der "truer vores civilisation".⁸

Nostalgi og indvandrerfrygt

Blandt nostalgikerne kan der spores en overvægt af borgere med et mere negativt syn på indvandrere. Selv om det stadig er cirka halvdelen af nostalgikerne, der mener, at indvandrere kan berige det kulturelle liv og udgør et gode for økonomien, så er deres skepsis langt større end hos dem, der ikke karakteriseres som nostalgikere. 78 pct. af nostalgikerne mener, at indvandrere ikke ønsker at tilpasse sig i samfundet, men alligevel er det næsten lige så mange af nostalgikerne (73 pct.), der ikke har noget imod at få indvandrere som naboer.

Nostalgiundersøgelsen kaster nyt lys på forståelsen af europæernes holdninger, men den giver ikke noget entydigt billede. Nostalgikernes EU-skepsis er lidt større end blandt ikke-nostalgikere, men der er dog 67 pct. af nostalgikerne, som angiver, at de ønsker at blive i EU. 51 pct. af dem ønsker øget politisk og økonomisk integration i EU, og hele 80 pct. ønsker, at EU bliver mere aktiv i verdenspolitikken. Deres nostalgi er altså ikke noget, der får dem til at ende i handlingslammelse eller ligefrem et fravær af ønsker til fremtiden.

⁶ Bertelsmann Stiftung, The Power of the Past. How Nostalgia Shapes European Public Opinion, side 5, november 2018.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid. side 8.

Spørgsmålet er, hvordan de folkevalgte og det politiske system kan blive bedre til at formulere forslag for fremtiden, der giver borgere mere håb frem for frygt? Ifølge Isabel Hoffmann og Catherine de Vries er svaret ikke at komme med teknokratiske *top-down* forslag, der ignorerer folks følelseslag. I de senere år har de populistiske protestpartier været dygtige til at udnytte nostalgien og følelserne som politisk motor for yderligtgående politiske holdninger om opgør med samfundets grundæggende strukturer, international orden og krav om paradigmeskifte. Følelserne vil, som Hoffmann og de Vries påpeger, altid være en del af folks liv, og følelserne præger folks forståelse af samfundet. Den nostalgiske politik bør ikke afskrives som udtryk for "manglende realisme", for udfordringen for "mainstream partierne på venstre- og højrefløjen er at forholde sig til de underliggende bekymringer og frygt, som gør folk mere modtagelige over for nostalgiske følelser."

Gør noget ved de negative sideeffekter

Hoffmann og de Vries mener, at den stigende nostalgi i Europa kan hænge sammen med globaliseringen, der som en social og økonomisk forandringsproces opfattes af mange som noget, der udfordrer og skaber spændinger ift. status quo, gamle vaner, traditioner og livsstil. Af den seneste måling fra Eurobarometer fremgår det, at hele 53 pct. af europæerne ser globaliseringen som en trussel mod deres lands identitet, og i 19 EU-lande er der et flertal, der opfatter globaliseringen som en trussel mod identiteten. Men Bertelsmanns tidligere analyser af folks frygt for globaliseringen har dog dokumenteret, at flertallet af europæere på det personlige plan har oplevet, at globaliseringen har givet dem flere muligheder, men de negative holdninger træder stærkere frem, når folk bliver spurgt om globaliseringens konsekvenser for samfundet.⁹

Borgerne søger tydeligvis efter konkrete handlingsforslag, der kan gøre noget ved globaliseringens negative sideeffekter, som de opleves i hverdagen. Men de gider ikke høre flere overordnede forslag til, hvordan EU kan "tæmme globaliseringen". Kun 10 pct. af nostalgikere og ikke-nostalgikere svarer, at EU i de kommende år skal fokusere på at "tæmme globaliseringen".

Der er en overvægt af mænd fra arbejderklassen i gruppen af nostalgikere, og der er også en større sandsynlighed for, at denne gruppe har økonomiske bekymringer (det har 27 pct. af dem) end i gruppen af borgere, der ikke længes tilbage til fortiden. Det handler ikke bare om følelser. En række analyser viser, at det også

---

⁹ Globalization and European integration: Threat or opportunity?, Bertelsmann Stiftung, januar 2018, https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/EZ_eupinions_04_2017_englisch.pdf.

har materielle årsager, fordi mange borgere i kølvandet på finanskrisen oplevede stigende uligheder, øget jobusikkerhed og for nogles vedkommende reallønsnedgang eller stagnation.¹⁰

Kigger man på Eurobarometers nye måling, dokumenterer den, at der bl.a. er et udbredt ønske om, at EU gør mere for at adressere de sociale ubalancer. På et spørgsmål om, hvad der er EU's tre største udfordringer, er kampen mod arbejdsløshed og de sociale uligheder rykket op som topscorere med hhv. 41 pct. og 37 pct., når borgerne kan vælge blandt en række forskellige udfordringer. Migration følger efter på tredjepladsen med 34 pct. og terrorisme står som fjerde prioritering til 25 pct.

Stærkere europæisk solidaritetsfølelse på vej?

Der ser ud til at være en stærk europæisk konsensus om, hvilken samfundsmodel der er at foretrække. 85 pct. af europæerne mener, at den frie markedsøkonomi bør gå hånd i hånd med et højt niveau af social beskyttelse. På dette punkt foretrækker europæerne en anden vej end den amerikanske. Kun 8 pct. er helt uenige i at den frie markedsøkonomi bør suppleres af et højt niveau af social beskyttelse.

Europæernes solidaritet på tværs af grænserne er samtidig større, end mange politikere normalt forestiller sig. 79 pct. af europæere svarer ja til, at EU-landene bør hjælpe andre medlemsstater, hvis de ikke kan garantere minimumslevestandarden for dets befolkning – og der er et flertal i alle EU-lande. Kun 28 pct. af borgerne mener, at social beskyttelse bedst sker på det nationale niveau, mens halvdelen af europæerne mener, at det bør ske både på det nationale niveau og det europæiske. 18 pct. mener, at det bør håndteres alene eller overvejende på EU-niveauet.

Danmark og Sverige er to lande, der på dette punkt adskiller sig markant fra broderparten af EU-landene, da omkring halvdelen af danskerne og svenskerne erklærer, at social beskyttelse kun bør finde sted på nationalt niveau. Derimod har hele 30 pct. af tyskerne den opfattelse, at social beskyttelse og beskæftigelsespolitik helt eller overvejende bør håndteres på europæisk niveau, og 48 pct. af tyskerne mener, at det bør ske både på nationalt og europæisk niveau.

Solidaritetsfølelsen er tidligere blevet testet i andre undersøgelser, der antyder, at der er et solidt flertal af europæerne, der er klar til at betale for stærkere solidaritet over grænserne. Et stort studie af 12.500 borgere i 13 EU-lande, der er

---

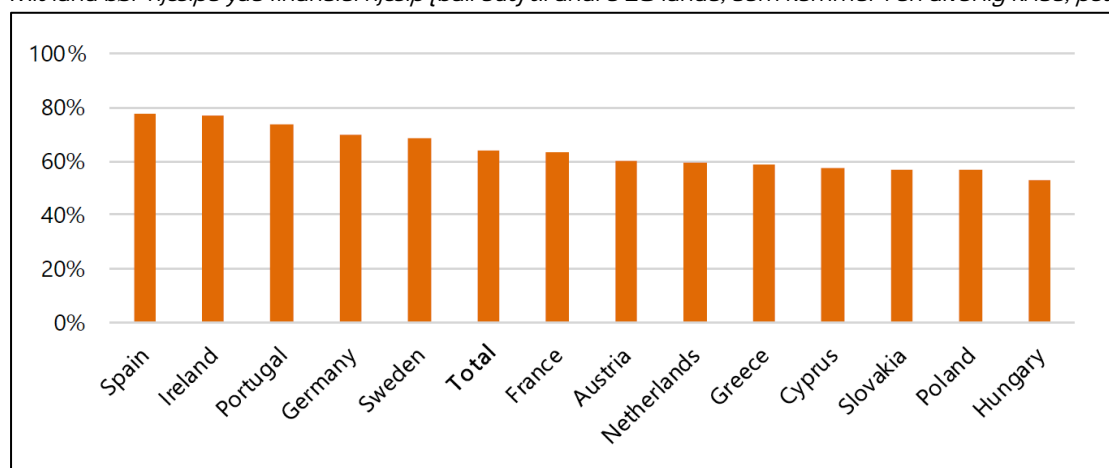
¹⁰ Sociale udfordringer presser EU's sammenhængskraft, notat, Tænk tanken EUROPA, 14. december 2018, <http://thinkeuropa.dk/vaerdier/sociale-udfordringer-presser-eus-sammenhaengskraft>.

foretaget af en gruppe forskere ledet af den tyske sociologiprofessor, Jürgen Gerhards, har vist, at 77 pct. af europæerne mener, at EU bør sikre levestandarden for arbejdsløse europæere.¹¹ Otte ud ti borgere mener, at EU bør arbejde for en bedre omfordeling fra rige til fattige borgere i EU. Og ikke færre end to tredjedele af borgerne er villige til at give en *bail out*, altså eftergive landets gæld, til EU-lande, der – som Grækenland kom det under finanskrisen – kommer ud i en dyb økonomisk krise. Opsigtsvækkende er der et flertal i alle tretten lande, herunder i Tyskland.

Figur 3: Flertal klar til at hjælpe andre lande økonomisk

Mit land bør hjælpe yde finansiel hjælp (bail out) til andre EU-lande, som kommer i en alvorlig krise, pct.

Kilde: J Gerhards, H. Lengfeld, Z.S. Ignácz, F.K. Kley, and M. Priem, How strong is European solidarity, Working paper no. 37, 2018.

Solidaritetsfølelsen kommer også til udtryk på andre måder, fremgår af den nye Eurobarometer undersøgelse. 92 pct. af europæerne mener, at EU-landene skal hjælpe andre EU-medlemsstater, der bliver udsat for en miljøkrise eller naturkatastrofer, 86 pct. vil støtte andre medlemsstater, der udsættes for migrationskriser, og 92 pct. af borgerne vil støtte andre EU-lande udsat for terrorangreb.

Det viser, at der er ved at komme mere kød på den europæiske solidaritetsfølelse på tværs af grænserne. Det er stadig sådan, at europæerne i første række definerer sig som havende en national identitet, men flere og flere (senest 65 pct.) definerer sig som borgere, der også har en europæisk identitet. Noget tyder på, at denne identitet også omfatter en følelse af solidaritet med borgere i andre EU-lande og vilje til at støtte EU-lande ramt af kriser.

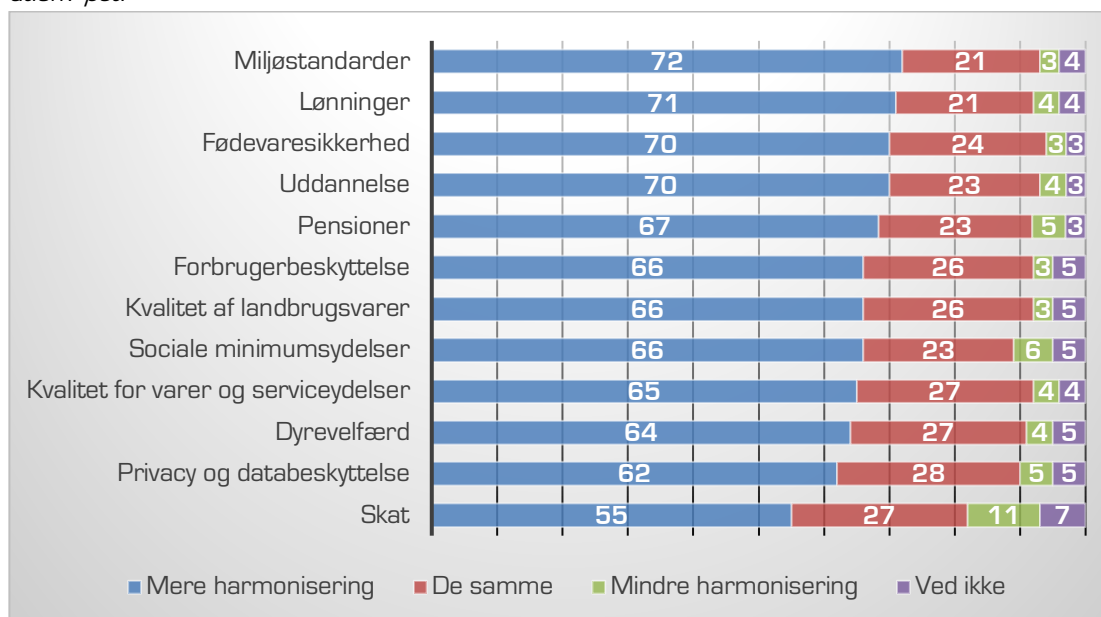
¹¹ Jürgen Gerhards, Holger Lengfeld, Zsófia S. Ignácz, Florian K. Kley & Maximilian Priem, How Strong is European Solidarity?, Berlin Studies on the Sociology of Europe (BSSE) no37, februar 2018 https://www.polsoz.fu-berlin.de/soziologie/arbeitsbereiche/makrosoziologie/arbeitspa-piere/bsse_37.html

Klar til mere integration

Borgerne ser også ud til at være klar til mere integration. På en række områder siger flertallet endda ja til mere harmonisering af lovgivningen på EU-niveau. 66 pct. vil have mere harmonisering for sociale minimumsydelser, og der er et flertal i 24 ud af 28 EU-medlemslande for den ide. Danmark skiller sig med kun 41 pct. opbakning, og tilhører dermed en lille gruppe af modstanderlande sammen med Holland, Finland og Storbritannien. 71 pct. af europæerne er tilhængere af en større grad af harmonisering af lønninger, men her hører danskerne med 36 pct. til i skeptikerlejren sammen med Finland, Sverige og Holland, hvor man foretrækker *business as usual* eller færre harmoniseringer.

Figur 4: Europæere klar til mere integration

For at forbedre forholdene på disse områder, foretrækker du da mere harmonisering mellem EU-landene, mindre harmonisering mellem EU-landene, eller ønsker at du at bevare den nuværende situation? pct.

Kilde: Eurobarometer, Future of Europe, Special Eurobarometer 479, oktober-november 2018.

Syv ud af ti europæere vil også have mere harmonisering på uddannelsesområdet, og der er et flertal i alle EU-lande, men danskerne er med 50 pct. igen det land, hvor borgerne er mest skeptiske over for harmoniseringer af lovgivningen på EU-niveau. Et flertal af danskerne siger dog ja til flere harmoniseringer på miljøområdet, for fødevarerikkerhed, dyrevelfærd og forbrugerbeskyttelse. På alle disse områder tegner der sig et solidt flertal i medlemslandene.

På miljøområdet støtter et flertal af europæerne, at EU arbejder for forslag, der kan øge energieffektiviteten, fremme renere teknologier og sikre mindre import

af fossile brændstoffer. Og på det grønne område ser et stort flertal danskere meget positivt på, at EU gør mere. Det er danske mærkesager.

Derimod hører danskerne til blandt de stærke skeptikere, når det handler om integration på områder som socialpolitik, pension, arbejdsmarked, lønninger og skatte. 55 pct. af europæerne er tilhængere af mere harmonisering på skatteområdet, men kun 30 pct. af danskerne er tilhængere af den slags forslag. I 15 af EU-landene er der et flertal af borgere, som ønsker en større grad af harmonisering på skatteområdet.